

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

DOI: 10.34015/2523-4552.2025.1.18
УДК 343.1

*Нагорний П. В.,
аспірант I курсу Пенітенціарної
академії України
ORCID: 0009-0002-1310-3570*

ВИДИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У статті досліджено питання видів заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження як основних явищ, застосування яких виступає засобом захисту життя, здоров'я, майна особи. Обґрунтовується погляд, що заходи забезпечення безпеки особи у кримінальному провадженні становлять собою різнопланову систему засобів запобігання та припинення протиправного впливу на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Відмічено, що аналіз видової структури заходів забезпечення безпеки є актуальним з огляду на потребу у пошуку напрямів подальшого підвищення ефективності процесуальної діяльності щодо застосування таких заходів під час кримінального провадження. У дослідженні зроблено висновок, що система заходів забезпечення безпеки, яка передбачена кримінальним процесуальним законодавством, може бути класифікована за різними підставами. Як критерії для класифікації пропонується обрати: характер заходу безпеки, особливості та тривалість їх застосування, здатність протидіяти конкретним загрозам, критерій невідкладності застосування заходів безпеки, відкритий або негласний характер їх застосування, за суб'єктами їх застосування та суб'єктами, до яких такі заходи можуть бути застосовані тощо. Виокремлення видів та класифікація заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження створює передумови для їх змістовного вивчення та опрацювання пропозицій щодо удосконалення їх нормативно-правового опосередкування, а отримані висновки є основою подальшого підвищення ефективності захисту прав і свобод особи у кримінальному провадженні та умовою належного відправлення правосуддя.

Ключові слова: кримінальне провадження; заходи забезпечення безпеки; забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства; гарантії прав і свобод особи у кримінальному провадженні; належне відправлення правосуддя.

Постановка проблеми. Забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження як у звичайних умовах, так і під час дії

воєнного стану, окрім іншого пов'язується з безпосереднім здійсненням правоохоронними органами дій з застосування визначеної законом системи заходів забезпечення безпеки таких осіб. Саме завдяки реалізації цих заходів не тільки здійснюється захист життя, житла, здоров'я та майна учасників кримінального провадження від протиправних посягань, а що є не менш важливим – створюються необхідні умови для належного відправлення правосуддя. І тому питання безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, підстав та порядку її забезпечення, характеристики окремих заходів безпеки є предметом наукових досліджень та віднайшли своє відображення у кримінальному процесуальному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність висвітлення теоретичних питань безпеки учасників кримінального провадження та практичного її забезпечення, підстав і приводів застосування заходів безпеки, змісту та способів застосування таких заходів означили їх як предмет дослідження у працях багатьох вчених. У наукових дослідженнях основна увага приділялася питанням сутності заходів забезпечення безпеки (В. С. Зеленецький, М. В. Куркін [1], О. О. Гриньків, А. О. Ляш [2]), процесуальному порядку та механізму їх застосування (Б. М. Качмар [3], І. В. Гловюк [4]) або щодо окремих категорій учасників кримінального провадження (Бардацька О. В., Орлеан А. М. [5], В. В. Котова [6], О. Г. Шило, В. І. Маринів [7]), аналізу закордонного досвіду (М. Ю. Азаров [8], В. К. Шкарупа [9], П. В. Серебрянський [10]). Поряд

з цим, питання видів заходів безпеки, їх класифікації не становили предмет окремих наукових досліджень, а були частиною висвітлення загального кола питань.

Мета статті. Метою статті є виявлення системи заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження та проведення їх класифікації. Ця мета передбачає вирішення таких наукових завдань як визначення системи заходів безпеки, проведення їх групування за відповідними критеріями та опрацювання пропозицій щодо удосконалення їх нормативно-правової основи.

Виклад основного матеріалу. Щодо виділення видів та класифікації заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, то попередньо звернемо увагу на нормативно-правову регламентацію цього питання. Насамперед – це Конституція України, яка безпеку людини поряд із її життям, здоров'ям, честю і гідністю, недоторканністю в Україні визнано найвищою соціальною цінністю, міжнародно-правові акти (Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Конвенція ООН проти корупції, Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду, Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми тощо), КПК України, Закони України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» та «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», КК України (ст. ст. 380, 381), КВК України (ст. 10). Таким чином, констатуємо комплексний характер інституту забезпечення безпеки осіб, які беруть

участь у кримінальному судочинстві, у тому числі і в частині нормативно-правової регламентації заходів забезпечення їх безпеки.

Щодо характеристики цих заходів, то ст. 1 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» передбачає, що з метою захисту життя, житла, здоров'я та майна осіб-учасників кримінального судочинства від протиправних посягань, правоохоронними органами здійснюються правові, організаційно-технічні та інші заходи. Ця стаття містить характеристику вказаних заходів, яка дає можливість класифікувати ці заходи за їх типами (тип – зразок, модель, форма, яким відповідає певна група предметів, понять, явищ [11, с. 1246]) на правові, організаційно-технічні та інші заходи, за метою застосування (захист) та об'єктами (життя, житла, здоров'я, майно). Власне перелік видів (вид – різновид в ряді предметів, явищ і т. ін. [11, с. 92]) заходів (захід – сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чогонебудь [11, с. 339]) забезпечення безпеки наведено у ст. 7 «Заходи забезпечення безпеки» вказаного закону. Їх характер, особливості та форми застосування регламентовано ст. ст. 8-16 цього закону, що дозволяє в цілому забезпечити захист таких важливих цінностей як життя, здоров'я, житла та майно особи. Однак, це не виключає критики підходу законодавця до визначення видів заходів забезпечення безпеки. Так, вказується, що у чинному КПК України перелік відповідних заходів безпеки не передбачено, що негативно впливає на практику їх застосування [2, с. 123], а щодо спе-

ціального закону звернута увага не те, що передбачені ним заходи викладені безсистемно та без урахування окремих факторів і ступеню небезпеки щодо особи, узятій під захист, без урахування компетенції суб'єкта – ініціатора заходів безпеки [12, с. 12].

Саме тому є підстави для питань щодо того: чи виключно у вказаному законі визначено вичерпний перелік заходів забезпечення безпеки, а також чи відповідний захід обов'язково має бути позначений у нормативно-правовому акті саме як захід безпеки, щоб його можна було застосувати в цілях забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві? Щодо цього моменту, звернемо увагу на думку науковців (О. О. Гриньків, А. О. Ляш, М. В. Тимчаль), які вказують, що перелік заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства не є вичерпним [2, с. 124; 13, с. 59]. Їх позиція ґрунтується на положеннях ч. 2 ст. 7 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», яка закріплює, що з урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки [14]. І такий підхід законодавця є обґрунтованим, що дозволяє використовувати й інші засоби як заходи безпеки залежно від ситуації, характеру загрози, ступеня її інтенсивності та об'єкта захисту. Приміром, В. І. Франчук, досліджуючи питання теорії безпеки соціальних систем, дійшов висновку, що засоби безпеки, що можуть використовуватися суб'єктами і силами безпеки, існує безліч, а тому викла-

сти вичерпний їх перелік неможливо та й недоцільно [15, с. 93]. І з цих міркувань варто підтримати думку В.І. Франчука та схвально оцінити позицію законодавця, яка знайшла своє закріплення у ч. 2 ст. 7 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Таким чином, констатуємо, що у законодавстві при формулюванні правової норми з переліком видів заходів забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, за ступенем визначеності можливого варіанта дій (поведінки), який міститься у диспозиції, використано відносно визначені норми права. І правозастосувач, виходячи з конкретних обставин кримінального провадження та ситуації безпеки для особи, може обрати відповідний захід її забезпечення або їх сукупність. Так, вчені зауважують, що законодавець не конкретизує заходи забезпечення безпеки, але залежно від обставин справи надає право вжиття додаткових заходів безпеки, забезпечення більш сприятливих умов та зміни порядку їх здійснення [2, с. 124]. Це вказує на важливість належного правового врегулювання обов'язків уповноважених органів по своєчасному та ефективному здійсненню відповідних заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження.

Тому, підтримуючи позицію законодавця щодо визначення видів заходів безпеки учасників кримінального судочинства саме як відкритої системи дій, засобів і способів захисту таких осіб, зауважимо на необхідність належного відображення цього питання як на рівні КПК

України, так і у Законі України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». У КПК України варто безпосередньо вказати у статтях, які регламентують, наприклад, обов'язки дізнавача, слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, суду, що у випадку існування небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна учасників кримінального провадження, вони повинні здійснювати всі передбачені законом заходи з метою забезпечення безпеки вказаних осіб. Щодо ч. 2 ст. 7 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», то її пропонується викласти у наступній редакції: «2. З урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, з метою забезпечення безпеки вказаних осіб державні органи можуть здійснюватися й інші заходи передбачені законом». Такі кроки сприятимуть застосуванню всіх правових засобів, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, як заходів безпеки, що здатне забезпечити безпеку особи у цій сфері.

Тож щодо виявлення видів заходів забезпечення безпеки учасників кримінального поведіння варто проаналізувати як нормативну основу (КПК України, Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», КК України, КВК України), так і праці науковців (І. В. Гловюк [4], О. О. Гриньків, А. О. Ляш [2, с. 124-143], М. С. Цуцкірідзе, Г. К. Тетерятник [12, с. 145-46]), М. В. Тимчаль [13, с. 50-61], В. В. Касько, А. М. Орлеан [16, с. 18-20; 17], В. М. Тертишник [18,

с. 331-338], чиї позиції ми поділяємо. Результатом такого аналізу є наступна узагальнена система вказаних заходів.

Так, до числа заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження вважаємо за можливе віднести такі дії, засоби і способи захисту як: 1. заходи забезпечення безпеки, перелічені у ч. 1 ст. 7 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»; 2. обов'язок кожного учасника кримінального провадження, якому надано доступ до інформації про приватне життя особи, запобігати розголошенню такої інформації (ч. 4 ст. 15 КПК України); 3. здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні (впродовж усього судового провадження або його окремої частини) (ст. 27, ч. 6 ст. 130-1 КПК України); 4. пропуск інформації у судовому рішенні при його проголошенні прилюдно для дослідження якої проводилося закрите судове засідання та яка на момент проголошення судового рішення підлягає подальшому захисту від розголошення (ч. 7 ст. 27 КПК України); 5. заборона підозрюваному, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, застосовувати технічні засоби при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи (п. 11 ч. 2 ст. 42; п. 12 ч. 1 ст. 56; п. 6 ч. 2 ст. 64-1 КПК України); 6. покладення обов'язку на потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження,

третю особу, щодо майна якої вирішується питання про арешт, свідка, понятих не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у в'язку з участю у кримінальному провадженні, зокрема, стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, і які становлять охоронювану законом таємницю (п. 3 ч. 1 ст. 57; п. 3 ч. 7 ст. 64-1; п. 3 ч. 7 ст. 64-2; п. 3 ч. 2, ч. 3 ст. 66 КПК України); 7. заборона допиту як свідків осіб, до яких застосовані заходи безпеки, - щодо дійсних даних про їх особи або осіб, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, - щодо цих даних (п.п 9-10 ч. 2 ст. 65 КПК України); 8. відсторонення від посади службової особи, яка через службове становище може чинити тиск на особу, взяту під захист (ст. 154 КПК України); 9. застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту або тримання під вартою з метою запобігти спробам незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні (ст. 176, п. 3 ч. 1 ст. 177 КПК України); 10. покладення слідчим суддею, судом певних обов'язків на особу при обранні їй запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою, у тому числі в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством (ч.ч. 5, 6 ст. 194 КПК України); 11. відмова слідчим, дізнавачем, прокурором у наданні для ознайомлення матеріалів досудового розслідування за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється

провадження, якщо вони містять відомості про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (ч. 1 ст. 221 КПК України); 12. попередження слідчим, прокурором осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування, у зв'язку з участю в ньому, про їх обов'язок не розголошувати такі відомості без його дозволу (ч. 2 ст. 222 КПК України); 13. допит свідка або потерпілого та одночасний допит двох і більше вже допитаних осіб в судовому засіданні слідчим суддею під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, може унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань (ч. 1 ст. 225 КПК України); 14. проведення впізнання в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням та не внесення до протоколу відомостей про особу, взяту під захист, при пред'явленні особи для впізнання, і збереження відомостей про взятую під захист особу окремо (ч. 4 та ч. 5 ст. 228 КПК України); 15. у разі необхідності забезпечення безпеки осіб проведення допиту, впізнання осіб під час досудового розслідування у режимі відеоконференції та проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження (п. 2 ч. 1 ст. 232, п. 2 ч. 1 336 КПК України); 16. відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначено-

му законодавством (ч. 1 ст. 252 КПК України); 17. допит як свідків осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, може відбуватися з збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом (ч. 2 ст. 256 КПК України); 18. аудіо- і відеоконтроль особи, місця, спостереження за особою або місцем, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, заняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і електронних інформаційних систем, обстеження публічно недоступних місць, житла, іншого володіння особи, установа місця перебування радіоелектронного засобу тощо (ст. ст. 258, 267–270 КПК України); 19. збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування (ч. 1 ст. 272 КПК України); 20. видалення у документах, які надаються для ознайомлення відомостей щодо застосування заходів безпеки, які не будуть розголошені під час судового розгляду (ч. 5 ст. 290 КПК України); 21. не надання судом для ознайомлення матеріалів про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві після призначення справи до судового розгляду, якщо учасники судового провадження про це заявлять клопотання (ч. 3 ст. 317 КПК України); 22. допит одного з обвинувачених, якщо цього вимагають

інтереси кримінального провадження або безпека обвинуваченого, на підставі вмотивованої ухвали суду може здійснюватися з використанням відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (ч. 3 ст. 351 КПК України); 23. проведення допиту свідка, потерпілого з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, або в інший спосіб, що унеможлиблює його ідентифікацію; у разі якщо існує загроза ідентифікації голосу свідка, допит може супроводжуватися створенням акустичних перешкод (ч. 9 ст. 352, ч. 2 ст. 353 КПК України); 24. допит свідка за відсутності певного допитаного свідка за клопотанням сторони кримінального провадження або самого свідка (ч. 5 ст. 352 КПК України); 25. допит викривача в якості свідка з дотриманням Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (ч. 10 ст. 352 КПК України); 26. допит за запитом компетентного органу іноземної держави у присутності слідчого судді за місцезнаходженням особи за допомогою відео- або телефонної конференції для забезпечення безпеки осіб (п. 2 ч. 1 ст. 567 КПК України); 27. офіційне письмове попередження особи, від якої може виходити потенційна загроза для особи, взятої під захист, про кримінальну відповідальність за ст. 386 КК України за перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого або експерта до суду, органів досудового слідства, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку; 28. офіційне письмове попередження учасників кримінального провадження про кримінальну відпо-

відальність за ст. 387 КК України про розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування.

Звернемо увагу, що додаткові заходи забезпечення безпеки застосовуються до окремих категорій осіб, враховуючи їх специфічний статус. Так, згідно з ст. 18 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» з метою забезпечення безпеки військовослужбовців застосовуються такі заходи як відрядження до іншої військової частини або військової установи, а також переведення на нове місце служби. З метою забезпечення права засуджених на особисту безпеку, на що також вказують науковці, у ст. 10 КВК України містяться особливі заходи забезпечення безпеки засуджених: ізольоване тримання; переведення в іншу установу виконання покарань; переведення засудженого в безпечне місце [17, с. 91]. Ці заходи є спеціальними заходами забезпечення безпеки.

Відповідно, у наукових, методологічних цілях, а також з метою пошуку шляхів удосконалення цього інституту кримінального процесуального права вважаємо за доцільне розглянути питання класифікації вказаних заходів.

Наприклад, В.І. Франчук, досліджуючи питання теорії безпеки соціальних систем, дійшов висновку, що засоби забезпечення безпеки, які він характеризує як можливості, інструменти матеріального і нематеріального характеру, за допомогою яких здійснюється безпекова діяльність, можна поділити на певні групи, основними з яких, на його думку, є: 1. технічні засоби; 2. технологічні

засоби що забезпечують унікальність продукту або послуги, унеможливають його копіювання чи підробку; 3. економічні засоби; 4. правові засоби; 5. інформаційні засоби; 6. фізичні засоби; 7. організаційно-управлінські засоби; 8. службові тварини [15, с. 93-95]. Наведена класифікація відображує сутнісний аспект природи (характеру основи) таких заходів. У певній частині наведена В. І. Франчуком класифікація є схожою на вказану у ст. 1 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» систему правових, організаційно-технічних та інших заходів.

У фаховій юридичній літературі також мали місце спроби об'єднання заходів забезпечення безпеки у різні групи за тими чи іншими критеріями. Так, В. В. Касько, А. М. Орлеан, вважають, що заходи забезпечення безпеки умовно можна поділити на: 1. процесуальні заходи безпеки, які здійснюються в межах встановлених КПК України процесуальних повноважень слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду самими цими суб'єктами, чи за їх дорученням — іншими особами; 2. позапроцесуальні заходи безпеки, які здійснюються за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду за межами кримінального процесу [16, с. 20]. Схожу позицію висловлено і М. В. Тимчаль, яка вказує, що можна зустріти класифікацію заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист, на два види: 1) процесуальні і спеціальні (або їх ще називають непроцесуальні); 2) загальні та спеціальні, але закон не розділяє ці заходи відповідно до вищезазначеної класифікації [13, с. 50]. Дійсно у ст. 7

Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» поряд вказано як суто процесуальний захід безпеки – закритий судовий розгляд, так і непроцесуальний – зміна місця роботи або навчання. Тож такий поділ скоріше за все має значення для визначення способу та характеру правового регулювання застосування заходу безпеки того чи іншого виду. Так, процесуальні повинні бути регламентовані у КПК України, тоді як непроцесуальні в інших актах кримінального процесуального законодавства.

Учені виділяють й інші класифікації. Так, в роботі В. В. Котової наведено змістовний аналіз пропонування науковцями класифікацій, зокрема, нею вказано на наступні класифікації заходів забезпечення безпеки: загальні (найчастіше застосовуються у практиці) та спеціальні (є більш складними й здебільшого унікальними) (В. С. Зеленецький та М. В. Куркін), процесуальні та непроцесуальні (Т. Г. Семків); правові, організаційно-технічні та інші заходи (І. В. Бояров); соціально-економічні та фізичні (В. К. Весельський, О. О. Гриньків), психологічні (Т. І. Присяжнюк) [6, с. 39]. Ці та наведені В. В. Касько, А. М. Орлеаном, М. В. Тимчаль класифікації заслуговують на увагу, адже дійсно відображують класифікаційні ознаки заходів забезпечення безпеки.

Поряд з цим, варто зауважити, що ці класифікації можуть бути уточнено та доповнено додатковими критеріями. Наприклад, за часом дії або нагальністю застосування заходів, процесуальним порядком їх застосування тощо. Це дає можливість більш системно та

змістовніше проаналізувати систему заходів забезпечення безпеки та з урахуванням отриманих висновків опрацювати пропозиції щодо удосконалення їх системи.

Тож, з враховуючи зміст нормативно-правових актів, якими регламентовані досліджувані заходи забезпечення безпеки, спираючись на пропозиції науковців щодо критеріїв класифікації цих заходів, аналізуючи наведену вище їх систему, а також беручи до уваги їх визначальні риси та властивості, що відображується у їх сутності, характері, формах і способах та специфіці застосування, цілком обґрунтованим вважаємо наведення наступних класифікацій досліджуваних заходів з урахуванням таких критеріїв як: 1. за своєю природою (характером основи): правові заходи безпеки, організаційно-технічні заходи безпеки, соціально-економічні заходи безпеки, фізичні заходи безпеки, психологічні заходи безпеки та інші заходи; 2. за характером застосування: загальні (застосовуються у більшості випадків та до переважного числа ситуацій) та спеціальні (застосовуються у виключних випадках та до обмеженого числа ситуацій або осіб); 3. за об'єктом захисту: заходи спрямовані на захист особи, на захист її життя, на захист житла особи, на захист її здоров'я та на захист майна, комплексні заходи забезпечення безпеки; 4. за суб'єктом захисту: заходи спрямовані на захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, заходи спрямовані на захист членів сімей та близьких родичів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, захист осіб, які володіють спеціальним статусом (військовослужбовці, засуджених);

5. за суб'єктом застосування: заходи безпеки, які застосовуються безпосередньо уповноваженим державним органом або його посадовою особою, заходи безпеки, які застосовуються виключно з дозволу (погодження) уповноваженої посадової особи, заходи безпеки, які застосовуються з обов'язковим залучення спеціальних суб'єктів здійснення заходів безпеки (органів Національної поліції); 6. за строками застосування: заходи безпеки разового застосування та продовжувані заходи безпеки; 7. за невідкладністю застосування: невідкладні заходи безпеки та такі заходи безпеки, що застосовуються у звичайному порядку; 8. за підставою застосування: заходи безпеки, які не потребують попереднього дозволу або погодження уповноваженої особи та заходи безпеки, які застосовуються виключно з попереднього дозволу або погодження уповноваженої особи; 9. за процедурою застосування: заходи безпеки застосовуються у певному процесуальному порядку та заходи безпеки, які не потребують спеціальної процедури застосовуються; 10. по відношенню до кримінального провадження: здійснюються у вигляді кримінальних процесуальних засобів забезпечення безпеки особи (процесуальні) та такі, що здійснюються у вигляді інших засобів забезпечення безпеки особи (позапроцесуальні); 11. за обсягом застосування: основні заходи безпеки та додаткові заходи безпеки; 12. залежно від послідовності застосування заходів безпеки: первинні заходи безпеки та подальші заходи безпеки; 13. за режимом проведення: відкриті заходи безпеки та негласні заходи безпеки; 14. залежно від способів здійснення: заходи без-

пеки, що застосовуються з використанням технічних, засобів приладів та обладнання; заходи безпеки, що застосовуються без використання технічних, засобів приладів та обладнання; 15. залежно від умов застосування: заходи безпеки, що застосовуються у звичайних умовах здійснення кримінального судочинства та заходи безпеки, що застосовуються в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Висновки. Дослідивши питання видів заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження та їх класифікації, відмічаємо, що це різнопланова за змістом та характером застосування комплексна система дій, засобів і способів захисту життя, здоров'я, майна осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, від протиправних посягань, які внаслідок реального або потенційного завдання шкоди таким особам спрямовані на перешкоджання належному відправленню правосуддя у конкретному кримінальному провадженні.

Аналіз видової структури заходів забезпечення безпеки є актуальним з огляду на потребу у пошуку напрямів подальшого підвищення ефективності процесуальної діяльності щодо застосування таких заходів під час кримінального провадження. Зокрема це стосується визначення юридичних обов'язків уповноважених державних органів та їх посадових осіб по застосуванню заходів безпеки у їх сукупності, пе-

редбачення можливості застосування як відповідних заходів забезпечення безпеки будь-яких передбачених кримінальним процесуальним законодавством засобів, які здатні забезпечити безпеку учасника кримінального провадження, у тому числі і в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Виокремлення видів та класифікація заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, по-перше, створює передумови для їх подальшого змістовного вивчення, опрацювання пропозицій щодо удосконалення їх нормативно-правового опосередкування та форм і методів їх здійснення, по-друге, отримані висновки та їх належна правова, організаційна та методологічна реалізація у кримінальному провадженні є основою підвищення ефективності захисту прав і свобод особи у сфері кримінального судочинства та умовою належного відправлення правосуддя.

Перспективними напрямами наукових досліджень вказаного питання є питання кола учасників правовідносин з приводу застосування вказаних заходів та їх прав і обов'язків, а також повноти нормативно-правового регулювання відповідної процесуальної діяльності з застосування заходів забезпечення безпеки. Як вбачається, їх належне опрацювання є запорукою забезпечення належного виконання завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Зеленецький В. С., Куркін М. В. Поняття безпеки та її забезпечення суб'єктам кримінального процесу. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 1997. № 2. С. 84–88.

2. Гриньків О. О., Ляш А. О. Заходи забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві : монографія. Тернопіль : Астон, 2012. 260 с.
3. Качмар Б. М. Механізм забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (кримінальний процесуальний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 20 с.
4. Гловюк І. Як Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» співвідноситься з кримінальним процесуальним кодексом України в контексті СНПК? : коментар. Київ: АЦ ЮрФем. 2024. URL : <https://jurfem.com.ua/expertnyy-komentar-bezpeka-snpk/>
5. Бардацька О. В., Орлеан А. М. Забезпечення безпеки потерпілих та свідків у кримінальних справах, пов'язаних з торгівлею людьми. Київ, 2010. 55 с.
6. Котова В. В. Спеціальні правила забезпечення безпеки осіб, які виконують спеціальне завдання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4, т. 3. С. 37-41.
7. Шило О., Маринів В. Державний захист суддів, працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, як гарантія здійснення правосуддя у кримінальних справах. *Вісник Академії правових наук України*. Х. : Право, 2000. № 2(21). С. 157-66.
8. Азаров М. Ю. Досвід роботи Італії та Німеччини щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журн.* К., 2003. № 7. С. 139-145.
9. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз : навчальний посібник / В. К. Шкарупа, М. В. Коваль, В. М. Андрушук та ін. Ірпінь. 2007. 194 с.
10. Серебрянський П. В. Порівняльно-аналітична характеристика правового регулювання застосування заходів безпеки до учасників кримінального процесу (зарубіжний досвід формування правової доктрини). *Право і суспільство*. 2016. № 3(1). С. 193-198.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
12. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя: науково-методичні рекомендації / Цуцкірідзе М. С., Тетерятник Г. К., Бурлака В. В., Тарасенко В. Є., Гайду С. В. та ін. Одеса: Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2022. 65 с.
13. Тимчаль М. В. Кримінально-правова охорона в Україні осіб, взятих під захист: дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук (доктора філософії): 12.00.08. Львів; 2019. 222 с.
14. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.2093 № 3782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення: 24.01.2025).
15. Франчук В. І. Теорія безпеки соціальних систем : підручник. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 216 с.
16. Касько В. В., Орлеан А. М. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми. К. : «ВАІТЕ», 2012. 50 с.
17. Орлеан А. Процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження: адаптація законодавства України до європейських стандартів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 3 (7). С. 87-92.
18. Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі : монографія. Д., 2002. 432 с.

Nahorny Petro, Postgraduate student of Penitentiary Academy of Ukraine
ORCID : 0009-0002-1310-3570

Types and classification of measures to ensure the safety of participants in criminal proceedings

The article examines the issue of types of measures to ensure the safety of participants in criminal proceedings as the main phenomena, the application of which serves as a means of protecting the life, health, and property of a person. The view is substantiated that measures to ensure the safety of a person in criminal proceedings constitute a diverse system of means of preventing and terminating unlawful influence on persons participating in criminal proceedings. It is noted that the analysis of the specific structure of security measures is relevant in view of the need to find directions for further improving the efficiency of procedural activities regarding the application of such measures during criminal proceedings. The study concludes that the system of security measures, which is provided for by criminal procedural legislation, can be classified on various grounds. As criteria for classification, it is proposed to choose: the nature of the security measure, the features and duration of their application, the ability to counteract specific threats, the criterion of urgency for the application of security measures, the open or secret nature of their application, by the subjects of their application and the subjects to whom such measures can be applied, etc. The identification of types and classification of measures to ensure the safety of participants in criminal proceedings creates the prerequisites for their meaningful study and development of proposals to improve their regulatory and legal mediation, and the conclusions obtained are the basis for further increasing the effectiveness of protecting the rights and freedoms of individuals in criminal proceedings and a condition for the proper administration of justice. in criminal proceedings and a condition for the proper administration of justice.

Keywords: *criminal proceedings; security measures; ensuring the safety of participants in criminal proceedings; guarantees of the rights and freedoms of individuals in criminal proceedings; proper administration of justice.*